

הרב יעקב אפשטיין

קווים מנחים לניהול סיכונים לאומי

שאלה¹

במשבר הקורונה שהמדינה נתונה בו ננקטה דרך פעולה מסוימת. האם זו הדרך הנכונה מבחינה הלכתית?

הדברים שלהלן הם בגדר חומר למחשבה, וצריכים לדון בהם - כשהמצב כתיקונו - גדולי הדור בסנהדרין. אך כיוון שעדיין לא זכינו לכך, העליתי את הדברים על הכתב ויבואו חכמים וידונו.

תשובה

א. ההחלטה על דרך הפעולה במקרי פיקוח נפש ציבורי, היא בסמכות הממשלה. המלכות, או ממשלה בדורנו, מכריעה כל תקופת פעולתה הכרעות בדיני נפשות. כיוון שתקציבה מוגבל, כל סכום שהיא מקציבה למטרה מסוימת יחסר ממטרה אחרת חשובה, שתגרום לתמותה (אשר נמנית סטטיסטית). לדוגמה: אם המדינה מחליטה לבנות בית חולים במקום מסוים, ברור שהתמותה תקטן באותו אזור, אולם סכום זה ייגרע מבניין כבישים ועל כן תהיינה יותר תאונות, או ייגרע מבניית מוסדות חינוך שמטרתם שילדים ונוער יתחנכו היטב ולא יצאו לפשיעה ח"ו.

ההחלטות של המדינה להקדיש את ממון הציבור למטרה מסוימת ולא לאחרת נובעות מכמה סיבות: ראשית, תכנון כולל השוקל את כלל הצרכים מחד, ואת היכולת הכלכלית של המדינה מאידך. לרגילות יש מקום חשוב בתכנון הכולל, מתוך מחשבה שזה ההרגל של העם ולכך הוא מסכים. שנית קבוצות לחץ המעלות ומגדילות את חשיבות העניין שבו הן תומכות. ולא משנה מה התחום

---

1 הנתונים הסטטיסטיים שבמאמר הובאו מתוך חיפוש במרשתת.

שעליו שמים דגש, כגון כביש במקום מסוים, הקמת אוניברסיטה, תמיכה בלומדי תורה, "עיוות מתקן" לקבוצה מסוימת באוכלוסייה. כל סכום שיוקדש מחמת הלחץ לפרויקט מסוים יהיה על חשבון פרויקטים אחרים.

לעתים נעשים מחקרים מקדימים על יחסי תמותה באוכלוסייה כתוצאה מהקדשת משאבים למטרה מסוימת ולא לאחרת, כגון בהעברת תחנות החשמל לגז במקום מזוט כדי להקטין תחלואה בסרטן וכדו'.

אולם כאמור, ההכרעה כמה משאבים להקדיש לפרויקט מסוים היא בעיקר מכוח הרגילות, בהעדפת הקצאת כספים מפרויקט א' לפרויקט ב'.

ב. במגפת הקורונה הנוכחית, ההחלטה הייתה שונה. הממשלה נדרשה להחליט איך תילחם במגפה ואיך תתייחס אליה. המחלה מאוד מדבקת ומסוכנת בסכנת נפשות לחלק מהאוכלוסייה - אוכלוסייה בסיכון, זקנים וחולים.

אולם האמצעים שננקטו במלחמה נגד המגפה, מסוכנים לחלק גדול מן האוכלוסייה במדינה. המדינה הייתה בסגר כללי, ונסגרו רוב מקומות העבודה. כל מוסדות החינוך נסגרו. כל מוסדות הרווחה בעוצר כללי אין יוצא ואין בא (פרט לצוות המטפל). מאבטלה של כארבעה אחוזים בכלל המדינה, הגענו לאבטלה של 25 אחוזים מכוח העבודה במשק, עצמאים התמוטטו ופשטו את הרגל, והרבה משקי בית במצב קשה.

ג. סך התמותה הממוצעת מחמת זקנה, מחלות, תאונות וכדו' במדינת ישראל, בכל שנה הוא כחצי אחוז מכלל הציבור. לעומת זאת, מחקרים סטטיסטיים לגבי אבטלה, בידוד, דיכאון וכו' העלו שכל אחוז נוסף באבטלה מעלה את התמותה ב-0.4 אחוז (לא פורסם כמה זמן אבטלה, וכן לא פורסם תוך כמה זמן התמותה, וודאי שאינה דומה אבטלה של חודש לאבטלה של שנה). היינו, אם בשנה רגילה מספר הנפטרים למיליון נפש הוא כ-5000 ואחוז המובטלים הוא כ-4%, הרי שאם נניח שכתוצאה משנת אבטלה אחוז המובטלים יתייצב על 12% (מספר שכלכלנים נוקטים אותו), לפי ההנחה שבאבטלה של 4% יש 0.5% תמותה, באבטלה של 12%, אחוז התמותה יעלה ל-3.7%. ואפילו נחלק זאת לכמה שנים, המספר הזה גדול בהרבה מסך הנפטרים מן המגפה ח"ו, שהוא פחות מאחוז (1%) מכלל החולים הידועים, וחלקיק קטן מאוד מכלל האוכלוסייה במדינת ישראל. ברור שמספר זה של הנפטרים מאבטלה וכל

הנלווה אליה אינו בשנה אחת, אולם מספר הנפטרים הזה הם הנפגעים שימיהם יתקצרו מחמת האבטלה ואפילו יתפרסו על עשרים שנה יש לכך משמעות כוללת חריפה מאוד לכלל התמותה בישראל.

יבואו ויאמרו שבגלל הצעדים שהממשלה נקטה מספר החולים שנדבקו כ"כ מועט (יחסית לכלל האוכלוסייה במדינה), ולכן גם מספר החולים קשה ומספר הנפטרים מועט.

נעשה א"כ חשבון סטטיסטי, מה היה קורה אילו לא היה נעשה סגר לשם התגוננות מן המגפה.

ד. במגפה הנוכחית אף אילו הייתה תחלואה במגפה של מיליון נפש, רק כאחוז וחצי היו נחשבים לחולים במצב קשה, ומתוכם כ-80% זקוקים להנשמה. היינו, כ-15,000 חולים קשה וכ-12,000 זקוקים להנשמה מלאכותית. אף אילו היינו נקלעים ח"ו למצוקת מכוונות הנשמה ואנשים היו נפטרים בגלל חוסר טיפול מתאים, לא היינו מגיעים למספרי התמותה הגדולים שהסגר והאבטלה גורמים. וא"כ נשאלת השאלה אם מערכת השיקולים הייתה נכונה.

כמובן, שצריך להגן על כל האוכלוסייה בסיכון ועל האוכלוסייה המבוגרת מאוד ולבודד אותה שלא תידבק, אולם זה יכול להיעשות גם ללא סגירת מקומות עבודה וללא יצירת אבטלה בכמות כה גדולה. כמו"כ ודאי שראוי לשמור על כל אמצעי הבידוד והזהירות של הרחקות ומסכות פנים וכדו'.

העמדת האפשרויות השונות להילחם במגפה הייתה צריכה להילקח בחשבון והיה צורך לברר בשיקול הדעת, מה הדרך הנכונה שבה הנזקים הלאומיים והפרטיים תהיה העדיפה.

ה. כידוע, הממשלה החליטה להילחם במגפה ולהגיע לתמותה בכמות נמוכה ביותר, אולם נקטה באמצעים הגורמים לתמותה הרבה יותר גדולה בעתיד הקרוב והרחוק, ועל כך צריך לדון: האם זו הדרך הנכונה מבחינה הלכתית? ואולי הדרך הייתה לבודד ולהרחיק מהדבקה אוכלוסייה מבוגרת ואוכלוסייה בסיכון, ולנקוט את כל אמצעי זהירות שננקטו, אולם לא לסגור מוסדות חינוך ולא לסגור מקומות עבודה ולהסתמך רק על איכון ובידוד וטיפול מלא בחולים - מתוך מחשבה על הכלל כולו?

כך נאמר בבבא בתרא (ה ע"ב): "ואמר רבי יוחנן: כל המאוחר בפסוק זה קשה מחבירו. חרב קשה ממות... רעב קשה מחרב, איבעית אימא סברא, האי קא

מצטער והאי לא קא מצטער; איבעית אימא קרא, טובים היו חללי חרב מחללי רעב".

האמצעים שהמדינה נקטה יגרמו לרעב ובעקבותיו לתמותה הרבה יותר גדולה מן המוות במגפה, ועל כן עולה השאלה אם אין האמצעים שגויים.

נאמר בתענית (ח ע"ב):

בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא, אמרי: היכי נעביד? ניבעי רחמי אתרתי - לא אפשר. אלא: ליבעי רחמי אמותנא, וכפנא ניסבול. אמר להו רבי שמואל בר נחמני: ניבעי רחמי אכפנא, דכי יהיב רחמנא שובעא - לחיי הוא דיהיב, דכתיב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. ומנלן דלא מצלינן אתרתי - דכתיב ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת, מכלל דאיכא אחריתי. במערבא אמרי משמיה דרבי חגי מהכא: ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה - מכלל דאיכא אחריתי.

ביאר המאירי שם:

צבור שארעה להם צרה מחדשת חייבים להתעורר עליה ולגזור תענית על הדרכים שהתבאר ואם ארעו שתי צרות ביחד אין רשאים להתפלל על שתיהן כאחד אלא יתפללו על הגדולה שבהן עד שיענו עליה, שנאמר ונצומה ונבקשה מאלהינו על זאת וכן ורחמין למבעי מן קדם אלה שמיא על רזא דנא. ואם אחת מהן כוללת את חברתה מתפללים עליה והרי האחרת בכלל והוא שאמרו בימי ר' שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא...

במקרה הנוכחי אין מדובר על תענית אלא על דרך לחימה במגפה, ואעפ"כ הבחירה להילחם במותנא ולהניח את הכפנא שבא בעקבותיו היא מסוכנת מאוד.

ו. ניתן לטעון שהמתים כתוצאה מהאבטלה ומכל הקשיים הכלכליים והחברתיים שהיא מביאה אינם לפנינו. הם ימותו בשנה או בשנתיים או בעשר השנים הקרובות, ואילו כאן ח"ו ימותו החולים לפנינו. אולם בהסתכלות לאומית יש כאן שיקול שאינו נכון. אנשים שימותו תוך חודש-חודשיים גם הם אינם לפנינו, והם אינם עדיפים מכלל המתים תוך שנה ושנתיים כתוצאה מהמצב הקשה שהמחלה ושדרך הלחימה שנבחרה על ידי הממשלה - יצרו.

ולהפך צריך לשאול: מאי חזית דדמא דמתים לפנינו עדיף ממתים תוך מספר

שנים? בעיקר שאנו יודעים בוודאות שמספר המתים מהאבטלה ואביזרהא: העוני, הדיכאון והבדידות הם רבים פי כמה וכמה.

ז. יש שחששו שמספר החולים הקשים יהא יותר גבוה מהאמצעים שבידינו לרפא בכלל בתי החולים בארץ, ואז ח"ו אנשים ימותו בבתייהם ללא שום אפשרות לטיפול. וח"ו היו טענות כנגד הממשלה על מתים בכל מקום, ולכן ננקטה הדרך הדרסטית להקפאת התחלואה - סגר מקיף והקפאת החיים בכל מקום. נראה שדרך המחשבה הייתה להחמיר מספק. אולם לא הועמד כנגדה הצד השני - החרבת הכלכלה של המדינה, והבאת כחצי מיליון משפחות לקו העוני (כ-12% אבטלה). ואז מצד ספק וחשש גרמו להחרבת אמצעי המחיה לרבים מאוד מאזרחי המדינה.

הדברים הנ"ל אינם חכמה שלאחר מעשה, ולאחר שהתברר שהתמותה כה קטנה לעומת מדינות אחרות, אלא הסתכלות שונה כיצד להתמודד עם מגפה כזו והמחשבה שמקריבים חיי חצי מיליון תושבים להופכם לחיי דחק וצער, לעומת מאות בודדות של חולים במגפה שימותו ח"ו.

ח. יתר על כן, בהחלטה על סגירת מקומות העבודה והחינוך הפגיעה אינה שווה בין עשירים לעניים. לעשירים יש דרכים להתמודד כלכלית, וממילא הפגיעה בהם פחותה, אולם רוב האוכלוסייה אינם עשירים, ועל כן מהאמצעי הזה של סגר וסגירת מקומות עבודה נפגעת רוב האוכלוסייה, ואילו העשירים נפגעים פחות. בכך יוצרים מתחים פנימיים בתוך העם, כאשר רוב האוכלוסייה אינה יכולה לספוג את האבטלה ואת חוסר היכולת להביא טרף לביתם, ומכך תוצאות חמורות מאוד לכל היציבות של העם.

ט. אחת הדרכים שבהן בחרה המדינה להילחם עם המגפה, פרט להוראות על סגר ואח"כ שחרור חלקי ואמצעי מניעת הפצה שונים, היא בהפצת מידע על מספר הנדבקים. מניין המתים מופיע בכל רשתות התקשורת האלקטרונית והמודפסת, ובכך מעלה את קרנה של הממשלה.² מבליטים כאילו יש רק צד אחד למשוואה - מספר מתים מועט יחסית, ומבליטים מדינות שבהן התמותה גדולה מאוד, ואין שמים בצד השני של המשוואה את המשפחות הנהרסות (18% עלייה באלימות במשפחה בחודש אחד(!)), וכ-100 זקנים ערירים שנפטרו

2 כדוגמת הלחץ על ראש הממשלה בפרסום מספר ההרוגים הכולל בדרום לבנון בכל יום. אולם אף אחד לא העמיד אז ולא מעמיד היום את מספר הנפגעים אילו לא ישבנו בדרום לבנון.

בביתם ורק לאחר מספר ימים התברר שנפטרו), את הנפגעים כלכלית ואת כל העוני, הצער והדיכאון החודרים בכל פינה.

עולה שהרווח בצמצום המחלה על ידי סגר וסגירת המשפחות בבתיהם גורם לתמותה הרבה יותר גדולה לכלל הציבור. ועל כן נראה שדרך המלחמה הלאומית במגפת הקורונה הייתה שגויה. היו צריכים לבודד את כל המבוגרים שבהם אחוזי התמותה גבוהים, ולבודד את אלה שנמצאים בסיכון בגלל מחלות רקע. להתמקד בבדיקות מרובות מאוד במקומות שבהם נמצאים אנשים בסיכון ובצוות המטפל בהם, ולשאר האוכלוסייה שיידבק במקום עבודתו או קניותיו וכדו' להעניק טיפול רפואי כמו בכל מחלה. ומי מהם שמגיע לבית חולים בגלל החמרה במצבו לתת לו את הטיפול הראוי. סביר להניח שמספר הנדבקים היה גדול יותר ואותם היה ראוי לבודד ואולי אף את מי שבא איתם במגע קרוב, אבל לא היה ראוי שיתוק של כל המדינה.

י. לאחר שדוד המלך מנה את העם, נאמר לגד החוזה (שמואל ב כד, יב-יג):

הלוך ודברת אל דוד כה אמר ה' שלש אנכי נוטל עליך בחר לך אחת מהם ואעשה לך: ויבא גד אל דוד ויגד לו ויאמר לו התבוא לך שבע שנים רעב בארץ, אם שלשה חדשים נסך לפני צריך והוא רדפך, ואם היות שלשת ימים דבר בארץ. עתה דע וראה מה אשיב שלחי דבר.

שלוש אפשרויות ניתנו לפני דוד המלך:

- 1) שבע שנים רעב בישראל.
- 2) שלשה חודשים מנוסה בקרבות (ואולי אף כיבוש חלק מישראל על ידי אויב).
- 3) דְבַרְךָ שלושה ימים בישראל.

שלוש האפשרויות הן של תמותה גדולה מאוד בזמן קצר בעם ישראל.

תשובתו של דוד המלך ידועה (שמואל ב כד, יד-טו): "ויאמר דוד אל גד: צר לי מאד נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפלה. ויתן ה' דבר בישראל מהבקר ועד עת מועד וימת מן העם מדין ועד באר שבע שבעים אלף³ איש".

³ לא נאמר כיצד נודע המספר (הרי לא היה רישום במחשב של חברא קדישא או משרד הפנים). ונראה שנודע בנבואה, כי רק לערוך מפקד מי מת ומתי צריך היה זמן של קרוב לשנה (לגבי המפקד שערך דוד כתוב בפסוק ח: "וישטו בכל הארץ ויבאו מקצה תשעה חדשים ועשרים יום ירושלם").

אולם צריך לעמוד על שיקוליו להגיע לבחירה זו.

נאמר במדרש שמואל (בובר, לא, א) על התלבטויותיו של דוד:

נתחשב דוד בפני עצמו ואמר אם בורר אני חרב,⁴ עכשיו יהיו כל ישראל אומרים מה איכפת לו לבן ישי, הוא בטוח על גבוריו, אם בורר אני רעב, עכשיו יהיו כל ישראל אומרים מה איכפת לו לבן ישי, הוא בטוח על אוצרותיו, נבור דָּבָר שהכל שוין בו.

וביתר חריפות במדרש הגדול (שמות ל, יב):

נתחשב דויד בעצמו ואמר אם אברור אני חרב יהיו ישראל אומרים מה איכפת ליה לבן ישי שהוא בטוח על גבוריו, ואם מברר אני רעב יהיו ישראל אומרים מה איכפת ליה לבן ישי שהוא בטוח על אוצרותיו, אבור דבר שהכל שוין בו.

ד"א אמר אם מברר אני חרב עכשיו יהו ישראל טפוחי חרב בדרכים, אם אברר אני רעב יהו ישראל טפוחי רעב בדרכים, אבור דבר שהכל שוין בו. ד"א אם מברר אני חרב אין חרב בלא רעב, ואם מברר אני רעב אין רעב בלא חרב, אבור דבר שהכל שוין בו.

וכן בקצרה ברש"י, שמואל ב כד, יד.

וכך מסביר הר"י אברבנאל שם:

והנה היה הראשונה קשה מכלם, כי הרעב קשה מהחרב, כאמרו (איכה ד' ט') טובים היו חללי חרב מחללי רעב, והמגפה טובה מהחרב, כי היא מיתה בידי שמים ולא על ידי בני אדם, ולכן בחר דוד באחרונה הקלה מהם, ואמר צר לי מאד נפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה, ר"ל שהרעב יצטרך לבני אדם, כי ילכו למצרים או לשאר האומות לשבור לחם, והמלחמה הנה היא עוד נפילה בידי אדם, ומלבד המות אשר בשניהם יש עוד קלון מתמיד וחרפה רצופה שיבואו לידי אויביהם שהיו קודם זה נכנעים תחת ידם, ולזה היה מוטב לנפול ביד ה' כי במות אשר יגזור האלקים לא יפול קלון כלל, וטוב שיכנע האדם למלך גדול משיכנע לאדם פחות, וזהו נפלה נא ביד ה', ועוד סבה שנית כי רבים רחמיו, מה שבני האדם לא ירחמו עליהם. ובמדרש (מ"ש ריש פרשה ל"א) אמרו, שאמר

4 חרב בימינו, כשההגנה היא על בסיס לאומי ולא שבטי או אזורי פחות רלוונטית.

דוד בלבו אם אומר רעב, יאמרו ישראל מה איכפת לו לבן ישי על אוצרותיו הוא בוטח, וישראל ימותו ברעב, ואם בוחר אני חרב, יאמרו על גבוריו הוא בוטח, והוא אינו יוצא כבר למלחמה, יצא הדבר שהכל שוין בו. דבר אחר אם אומר אני רעב אין רעב בלא חרב, ואם אומר אני חרב אין חרב בלא רעב, יבא הדבר שאין בו לא חרב ולא רעב. ויש אומרים גד רמז לו שיבחר בזה, שאמר מה אשיבה שולחי דבר, הוא דבר באותיותיו.

העדפתו של דוד את הדבר, היא משום שהוא שווה לגדולים ולקטנים, בעוד שכל העדפה אחרת היה בה העדפה של אוכלוסייה אחת על אחרת. כמו"כ בכל העדפה אחרת יש לזות שפתים כנגד המלך שברר לו מה שנוח לו והוא פחות ניזק בהם מהאחרים. כמו"כ בהעדפת המגפה יש פחות קלון וחרפה ממי שלוקה ברעב, ואע"פ שמספר המתים גדול ח"ו, בכל זאת מגפה עדיפה.

אף במגפת הקורונה, יש הרבה מה לדון אם הבחירה בדרך ההתמודדות הלאומית נעשתה מתוך מחשבה בהירה והעדפת טובת כל העם, ולא העדפת אוכלוסייה חזקה על פני אוכלוסייה חלשה, או שהיו מעורבים ח"ו שיקולים זרים של לחצים ופופוליזם, שלא יצאו כנגד השלטון במספר המתים במגפה. יא. מצאנו במקורותינו שעול כלכלי כבד יכול לגרום למשברים גדולים מאוד בעם.

מסופר במלכים א (יב, ג-ד): "וישלחו ויקראו לו ויבאו ויבא ירבעם וכל קהל ישראל וידברו אל רחבעם לאמר: אביך הקשה את עלנו ואתה עתה הקל מעבדת אביך הקשה ומעלו הכבד אשר נתן עלינו ונעבדך".

מבאר הרלב"ג שם:

אביך הקשה את עלנו - ידוע כי המס שהעמיס שלמה עליהם לכלכל את ביתו ולא יעדרו דבר למצטרך לו עד מאכל סוסיו שהיו רבים מאד עד שהיו לו ארבעים אלף אורוות סוסים היה קשה וכבד מאד, ועם כל זה היה טוב בעיני ישראל מרוב השלוה שהיו בה אך עתה החלו לצמוח המלחמות כמו שקדם מדבר בן הדד ורזון בן אלידע ולזה בקשו ישראל שיקל מעליהם מזה המס קצת.

תשובתו של רחבעם הייתה (שם יד): "וידבר אליהם כעצת הילדים לאמר אבי הכביד את עלכם ואני אסיף על עלכם אבי יסר אתכם בשוטים ואני איסר אתכם בעקרבים". תשובה זו אשר הביאה לפילוג המלוכה (שם טז): "וירא כל ישראל כי

לא שמע המלך אליהם וישבו העם את המלך דבר לאמר מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי לאהליך ישראל עתה ראה ביתך דוד וילך ישראל לאהליו".

איני חושב שמגפת הקורונה תביא למשבר לאומי כה גדול כבימי ירבעם, אולם למשבר כלכלי גדול יש תוצאות לאומיות חריפות על רוב העם וצריך לתת על כך את הדעת.

יב. בנוסף להעמדת שיתוק כלכלי כנגד השארת הכלכלה על כנה וטיפול במוקדי התפשטות של המגפה צריך שיקול כולל על הפגיעה בחוסנה הכלכלי של המדינה.

חוסנה הכלכלי הוא המפתח לפעולות לאומיות גדולות, אם בהקמת ערים ויישובים, אם בהקמת מוסדות נצרכים כמו בתי חולים וכדו' ואם במלחמה ח"ו הנכפית עלינו מפעם לפעם. הוצאה גדולה כפי שהחליטה עליה הממשלה היא משכון עתידה של מדינת ישראל לכמה שנים. אף אחד אינו יודע מתי תפרוץ מלחמה, וכשם שאדם פרטי צריך שיהיה מוכן ליום רעה בחסכוניותו, ק"ו מדינה שלמה. וכיוון שאין מדובר במלחמה כוללת של כל עם ישראל שכל חייו מוטלים על הכף ח"ו, אלא בפגיעה ביחידים, צריך לבדוק אם לא יצא שכרנו בהפסדנו במהלך החריף שנקטה המדינה כנגד המגפה.

יג. לסיכום נראה לענ"ד, שדרך הלחימה במגפה הנוכחית הייתה שגויה, וגרמה לעוני רב ביותר בכל מדינת ישראל. ולכן צריך להכין דרך התמודדות שלא תפגע בכל המשק בישראל.⁵

---

5 הערת הרב יעקב אריאל: בנוגע להטלת הסגר בקורונה, לדעתכם העדפת הסגר בתחילת הקורונה על פני הצלת הכלכלה הייתה מוטעית. רעב מסוכן יותר ממגפה. גם אני כתבתי בספר זה מאמר על הנושא, ולענ"ד הסגר היה מוצדק, כי המגפה, המפילה חולים וחללים, היא לנגד עינינו, בעוד שאת תוצאות הרעב של המשבר הכלכלי נרגיש רק בעתיד. צריך להקדים את ההצלה מהסכנה המיידית להצלה מהסכנה העתידית. וחילא דידי מתשובת הנוב"י תניינא יו"ד סי' רי שחילק לעניין ניתוח מת בין חולה העומד לפנינו לבין חולה עתידי שאינו לפנינו. תשובת המחבר: לענ"ד יש לחלק בין ציבור ליחיד; ציבור אינו מת, רק הפגיעה היא ביחידים אחרים ואף רבים יותר, ולכן לא ניתן להשליך את הגדרת הנו"ב על המקרה דנן.

